

Philip Markus. *Het verlossende woord*. Nijgh & Van Ditmar

Wanneer een boek *Het verlossende woord* heet, dan is in het huidig tijdsgewricht de eerste gedachte: het zal er wel niet in staan. Waar zou het ook vandaan moeten komen, dat 'verlossende woord'? In het tweede boek (de aanduiding 'roman' ontbreekt) van Philip Markus blijkt het overal vandaan te kunnen komen. Het wemelt bij hem van de zieners, profeten, apocalyptici, die de mensheid het verlossende woord voorhouden, het einde der tijden en de wederkomst van Christus.

In een 'Proloog' komt Coenraad van Beuningen aan het woord, een oud-burgemeester van Amsterdam uit de zeventiende eeuw, die een droom van Louis XIV interpreteert als een voorspelling van de Apocalyps. In het eerste van de drie delen waaruit het boek bestaat, ontmoet de schrijver een bont gezelschap van christelijke profeten, met ieder een eigen variatie op dezelfde boodschap. Net zoals Van Beuningen duiden zij de 'tekenen'. En daarin lijkt ook de belangstelling van Markus te liggen, die antwoordt: 'Ik ben gekomen om te luisteren. Er gebeuren de laatste tijd zoveel rare dingen', als hem gevraagd wordt waarom hij al deze zieners afloopt.

Het verlossende woord is een hoogst merkwaardig geschrift. Evenals zijn voorganger *De weg naar Oude God* doet het denken aan een fragment uit een ontregelde encyclopedie. In het debuut werd het lemma 'voetbal' behandeld, ditmaal zijn de lemmata 'profetie' en 'apocalyps' aan de beurt. Dat verklaart meteen de prominente aanwezigheid van Albrecht Dürer: de drie delen van het boek zijn vernoemd naar gravures van zijn hand. Dürer is tenslotte ondermeer bekend vanwege zijn illustraties bij de *Openbaring* van Johannes.

De ontregeling zit hierin, dat bij de behandeling van het centrale thema alle ruimte is gelaten voor zijpaden en digressies, verhalen en anekdoten. In de tekst regeert de wilde associatie, met alle verwarring van dien. Hoewel de zinnen op zichzelf zelden problemen opleveren, valt aan het geheel soms geen touw vast te knopen. Toch is het duidelijk dat de schrijver (of liever de schrijvers, want achter het pseudoniem Philip Markus schijnen twee auteurs schuil te gaan) ons iets probeert te zeggen.

Uit de vaak zeer grappige portrettengalerij van calvinistische en andere eindtijd-profeten blijkt een fascinatie, waarin zich onmiskenbaar een element van nostalgie verbergt. Tegenover de heilige ernst van deze bevlogenen staat de huidige 'schijntraditie' van columnist en bijvoegselfilosofen, waartegen Markus ook al in zijn vorige boek tekeer ging. Onder *Het verlossende woord* broeit een cultuurkritisch onbehagen, dat slechts af en toe openlijk ontbrandt. Dan lezen we bijvoorbeeld over de zojuist genoemde columnist en bijvoegselfilosofen: 'Zij maken de taal langzaam maar zeker voor de waarheid onbereikbaar'.

Zit er dan 'waarheid' in al die profetieën? Voor de gelovige ongetwijfeld. Voor de schrijver gaat het, als ik hem goed begrijp, om iets anders. Het leven van de vele profeten die hij ten tonele voert, is immers 'slechts een voorbeeld'. Mede aan de hand van een andere ziener, J.H. van den Berg, auteur van de 'debuutroman' *Metabologica*, wordt de soliditeit van de geschiedenis gerelativeerd en het oog geopend

voor de onvervulde mogelijkheden van het heden, die het profetisch visioen ontsluit. In het huidige gekrakeel der meningen ontbreekt de visionaire kracht waar geen enkele beschaving buiten kan, lijkt de schrijver te willen zeggen.

Daarom kan hij de twintigste eeuw een 'leegte' noemen, die alle gelegenheid biedt tot 'dwalen'. En dat is precies wat Markus in *Het verlossende woord* doet. Zijn boek is een dwaaltocht door heden en verleden, waarbij de imperatief van de tijd zijn geldigheid even heeft verloren. Want in het tweede deel dwaalt de verteller opeens rond in het Berlijn van de jaren twintig, op zoek naar boeken van een zekere Rudolf Glauer, volgens een Londense boekbinder die hij eerder in Amsterdam tegen het lijf is gelopen, 'een man zonder wie de geschiedenis van de twintigste eeuw er waarschijnlijk heel anders zou hebben uitgezien'.

Een ietwat ander soort profetieën doemt hier op - niet meer gericht op de nakende apocalyps, maar op de komst van een nieuw, arisch *Reich*. Tal van Duitse zieners, van Fichte tot Hegel en van Spengler tot Jünger, omlijsten de speurtocht naar Glauer, die echt heeft bestaan en de oprichter was van de beruchte *Thule Gesellschaft*, een 'ariosofisch' genootschap dat enige - overigens omstreden - invloed heeft uitgeoefend op het beginnende nationaal-socialisme. Wie er meer van wil weten, kan terecht bij Nicholas Goodrich-Clarke en diens fascinerende studie *The occult roots of Nazism* uit 1985, waaruit ook Philip Markus zijn wijsheid moet hebben gehaald.

Niet alle profetieën beloven heil en zegen, kan men dus concluderen. Maar dat is ook niet wat Markus beweert. Hij schrijft: 'Er zijn ervaringen waarvan de verwerking het leven rijker maakt. Ervaringen zijn de offergaven van de mensheid (...) Men kan trachten zich deze ervaringen eigen te maken, Het begrijpen is een vergankelijke melodie'. Alles mondt uit in melancholie en dus in literatuur, waar de taal haar geduld bewijst en bewaart wat onder de slopershamer van de Vooruitgang dreigt te sneuvelen. 'De taal is een onzichtbaar werelddeel', schrijft Markus.

Zijn boek is de landkaart van een deel ervan, met grenzen die voortdurend worden overschreden, hilarische plekken, fantastische vergezichten. Men moet zich er al dwalend in onderdompelen en kan vervolgens overal terecht komen - tot in Turkije toe, waar de verteller in het derde deel de laatste sporen van Glauer probeert na te gaan. Zelfs de onwaarschijnlijke theorie dat Glauer zijn schemerige carrière in Duitsland zou zijn begonnen met geld van de Turkse volgelingen van de zeventiende-eeuwse joodse 'messias' Sabetaj Zvi, neem je dan moeiteloos voor lief.

Zoals zoveel in dit wonderlijke boek, waarop de voorbeeldige reactie aan het slot wordt beschreven: 'Ik sla het boek dicht, slaak enkele onduidelijke kreten en schud met mijn hoofd als een hond die juist uit het water komt'.

(*de Volkskrant*, 13-10-1995)